

พุทธศิลป์ : คุณค่าและอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชน
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

BUDDHIST ARTS: INFLUENCES ON PEOPLE'S LIVING IN
THE NORTH – EASTERN REGION*

อดุลย์ หลานวงศ์, พระภาณุวัฒน์ จันทวตโน (จันทาพูน),
พระมหาภิรัฐกรณ์ อัสมาลี (พันทาวา), พันธิวา ทับภูมิ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
Adun Lanwong, Phra Panuwat Juntawattano (Juntapoon),
Phramahapirat Korn Angsumalee (Punnawa), Phanthiwa Thabphume
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand
E-mail: Threekingdome28@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาคุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยใช้การเก็บข้อมูลทั้งจากเอกสาร งานวิจัยและข้อมูลภาคสนามโดยกำหนด 5 พื้นที่ ในภาคอีสาน 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น กาฬสินธุ์ หนองคาย สกลนคร และจังหวัดอุบลราชธานี จากผู้ให้ข้อมูลจำนวน 65 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์นั้นพบว่า พระพุทธรูปส่งผลต่อความเชื่อความเลื่อมใสศรัทธาของคนในชุมชน ยึดถือเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของพื้นที่นั้นๆ ทำให้เกิดความสันติสุขสงบร่มเย็นเกิดขึ้นในชุมชนและสังคม เกิดความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน เกิดจิตอาสาในการร่วมกันช่วยทำงานบุญประเพณีที่จัดขึ้นทุกปี เกิดรายได้จากการขายของชำร่วย ที่ระลึกและการจ้างคนในชุมชนเกิดขึ้นเพื่อช่วยจัดสถานที่ให้เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว เกิดการท่องเที่ยวอันเป็นผลมาจากวัฒนธรรมประเพณีที่มีการจัดติดต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นผลให้เศรษฐกิจในท้องถิ่นนั้นมีรายได้หมุนเวียน ประชาชนมีพื้นที่เลี้ยงชีพนอกเหนือจากการอาชีพหลักด้านเกษตรกรรม

คำสำคัญ : อิทธิพลของพุทธศิลป์; คุณค่าของพุทธศิลป์

Abstract

The purposes of this research were to study the value and the influences of important Buddhist arts in the Northeastern region. This research was a qualitative study collecting data from both research papers and field data. 5 areas in 5 provinces in the

*ได้รับบทความ: 2 ต.ค. 2563; แก้ไขบทความ: 20 ธ.ค. 2563; ตอรับตีพิมพ์: 27 ธ.ค. 2563

Northeastern region were selected including Khon Kaen, Kalasin, Nong Khai, Sakon Nakhon, and Ubon Ratchathani. The data were collected from 65 monks/persons.

The results of the research The values and influence of Buddhist art were found that Buddha images affect the belief and devotion of the people in the community. Taken as the priceless Buddha image of that area Causing peace and tranquility to occur in the community and society Create solidarity of the people in the community Volunteering to join together to help work merit traditions held every year. Generate income from the sale of souvenirs The deepening and hiring of people in the community arose to help organize the place to suit the tourist destination. Tourism was born as a result of the culture and traditions that have been organized together from the past to the present, resulting in the local economy has a circular income. People have a living area apart from their main occupation in agriculture.

Keywords: The influence of Buddhist arts; The value of Buddhist arts

บทนำ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเมื่อครั้งอดีตที่ผ่านมาหรือในปัจจุบัน ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา และมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี และวัฒนธรรมล้วนผูกพันกับพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดความเป็นชุมชนและสังคมสันติสุข โดยอาศัยหลักธรรมอันมีปรากฏแฝงอยู่ในพุทธศิลป์โดยเฉพาะพระพุทธรูปหรือก่อให้เกิดคติความเชื่อที่มีผลต่อการดำรงชีวิต ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้น เพื่อให้การวิเคราะห์ในประเด็นคุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือชัดเจนยิ่งขึ้น จึงได้วิเคราะห์ในส่วนที่เกี่ยวข้อง กระแสยุคโลกาภิวัตน์ส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิต ศิลปะและวัฒนธรรม รวมทั้งความสัมพันธ์กับศิลปะต่างๆ ในทิศทางที่เหมาะสม แต่ยังขาดการศึกษาวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางของพุทธศิลป์กับกระบวนการจัดการองค์ความรู้ใหม่ในการสืบทอดภูมิปัญญาอันเป็นมรดกของท้องถิ่นอีสาน

ดังนั้น คณะผู้วิจัย ในฐานะเป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาคุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์โดยเฉพาะพระพุทธรูปองค์สำคัญประจำจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 5 องค์ ประกอบด้วย 1. พระพุทธพระลับ วัดธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดขอนแก่น 2. พระพุทธนิรโรคันตราย หรือหลวงพ่อดำชุ่มเย็น วัดกลาง พระอารามหลวง จังหวัดกาฬสินธุ์ 3. หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง จังหวัดหนองคาย 4. หลวงพ่อพระองค์แสน วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร จังหวัดสกลนคร และ 5. พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหาวนาราม พระอาราม

หลวง จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับพุทธศิลป์ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชน อันจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาคุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนามโดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน ดังนี้

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎก หนังสือ รายงานการวิจัย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็น แนวคิด หลักการ ความเป็นมาเกี่ยวกับพุทธศิลป์แห่งพระพุทธรูป

2. การศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าและอิทธิพลแห่งพุทธศิลป์ที่มีต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งหนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย และเอกสารอื่น ๆ

3. การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาในภาคสนาม (Field Study) โดยศึกษาจากกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เจ้าอาวาส หรือ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพุทธศิลป์แห่งพระพุทธรูปสำคัญประจำจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 5 องค์ ประกอบด้วย

1. พระพุทธพระลับ วัดธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดขอนแก่น
2. พระพุทธรูปนาคปรก หรือหลวงพ่อดำขุมเย็น วัดกลาง พระอารามหลวง จังหวัดกาฬสินธุ์
3. หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง จังหวัดหนองคาย
4. หลวงพ่อพระองค์แสน วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร จังหวัดสกลนคร
5. พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหาวนาราม พระอารามหลวง จังหวัดอุบลราชธานี

เพื่อให้ทราบถึงคุณค่าและอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนำข้อมูลที่ได้นำวิเคราะห์ประกอบงานวิจัยแล้วนำเสนองานวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

จากการลงสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัย ผู้วิจัยพบประเด็นคำตอบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ คือ พบว่า พุทธศิลป์แห่งพระพุทธรูป มีคุณค่าและอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่โดดเด่น 3 ด้าน ดังนี้

1. คุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ที่มีต่อจิตใจ

พระพุทธรูปเป็นพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่าและแฝงด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สำหรับยึดเหนี่ยวจิตใจ และอาจกล่าวได้ว่าเป็นสื่อที่สอดแทรกธรรมะ คติธรรมซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน ดังนี้ พระพุทธพระลับ วัดธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดขอนแก่น เป็นพระพุทธรูปมีความสำคัญศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวจังหวัดขอนแก่น ที่มีความเคารพศรัทธาเลื่อมใสในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธพระลับ ยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการเข้าถึงพระพุทธศาสนา ซึ่งเหมาะกับความเชื่อและวัฒนธรรมของคนอีสาน อีกทั้งยังเชื่อว่า หากผู้ใดได้ไปกราบไหว้ หลวงพ่อพระลับ ก็จะได้รับโชคลาภ ตามที่ตนปรารถนา, พระพุทธรูปรัตนไตร หรือหลวงพ่อดำชุมเย็น วัดกลาง พระอารามหลวงจังหวัดกาฬสินธุ์ ในด้านจิตใจมีอิทธิพลต่อความเชื่อของผู้คนในชุมชนชาวจังหวัดกาฬสินธุ์มาโดยตลอด ทั้งทางด้านการเจ็บป่วยไม่สบาย การบนเกี่ยวกับการเดินทาง การศึกษา การสอบแข่งขันเพื่อให้ได้คะแนนในอันดับต้นๆ, หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง จังหวัดหนองคาย พบว่า บุคคลตั้งแต่ระดับข้าราชการ พ่อบ้านพ่อเมืองก็จะไปกราบไหว้ขอพรให้ตนเจริญด้วยศุภบรรดาลศักดิ์ตามที่ตนจะพึงมีพึงได้ และส่วนใหญ่ในระดับประชาชนมีความเชื่อว่า ถ้าหากได้บนบานหลวงพ่อดำแล้ว จะสมหวังตามที่ตนตั้งความปรารถนา เรื่องราวของหลวงพ่อดำยังคงถูกกล่าวขานรูปของตำนาน ความศักดิ์สิทธิ์, พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหาวนาราม พระอารามหลวง จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า เมื่อมีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญของชาติ ทางหน่วยราชการนิยมมาจัดพิธีที่วัดนี้ตลอด ทำให้วัดมีกิจกรรมทั้งในระดับวัด ชุมชน สังคม ผู้คนเคยมากราบไหว้ขอพรและบนบานต่อพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงให้ช่วยปัดเป่าโรคให้หาย ถ้าหากว่าหายดีแล้วก็จะมาแก้บนและมาปรนนิบัติหลวงพ่อดำ ปรากฏว่าหายจากโรคร้าย ทำให้ทุกวันนี้ได้มาปรนนิบัติทำงานในพระวิหาร, หลวงพ่อพระองค์แสน วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร จังหวัดสกลนคร จากการสัมภาษณ์พบว่า ปุชนิยมสถานศักดิ์สิทธิ์คู่มือเมืองสกลนครแห่งนี้อยู่ที่วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร จะช่วยให้รอดพ้นจากอันตรายทั้งปวง รวมถึงช่วยให้ผู้มาขอพรมีโชคลาภ การงานมั่นคง การเงินมั่งคั่ง

2. คุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ที่มีต่อระบบเศรษฐกิจ

พระพุทธรูปเป็นพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่าและอิทธิพลต่อประชาชน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจรายได้ของชุมชนโดยรอบที่พระพุทธรูปสำคัญประดิษฐานอยู่ เกิดจากการท่องเที่ยว ส่งผลถึงการจ้างงาน การพัฒนาชุมชนและสังคม การเกิดจิตอาสาขึ้นเพื่องานอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ ดังนี้ พระพุทธพระลับ วัดธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดขอนแก่น วันสำคัญของชาติ ทางส่วนราชการจะใช้สถานที่วัดธาตุนี้จัดกิจกรรมต่างๆ ก็จะมีประชาชนเดินทางมาร่วมกิจกรรม และจะมีกิจกรรมที่ขาดเสียไม่ได้เลยก็คือ การเข้าไปสักการะพระพุทธพระลับ เพื่อขอพรในสิ่งที่ปรารถนา ก็ทำให้เกิดการท่องเที่ยว เศรษฐกิจชุมชนหมุนเวียน, พระพุทธรูปรัตนไตร หรือหลวงพ่อดำชุมเย็น วัดกลาง พระอารามหลวงจังหวัดกาฬสินธุ์ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและประเพณีการแห่หลวงพ่อดำนั้น เป็นกิจกรรมที่ดึงดูดชาวเมือง

กาฬสินธุ์และจังหวัดใกล้เคียงได้เดินทางมาเคารพกราบไหว้สักการบูชา ก็เกิดการท่องเที่ยวเพื่อชมความงามของพระพุทธรูป, หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง จังหวัดหนองคาย ช่วงเทศกาลสำคัญโดยเฉพาะเทศกาลสงกรานต์ ก็จะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศมาเที่ยวเมืองหนองคายกราบไหว้บูชาขอพร โดยสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เดินทางมาเพื่อกราบไหว้หลวงพ่อพระใสโดยตรง และกลุ่มที่มาเที่ยวสถานที่อื่นแต่เป็นทางผ่านแวะชมวิวแม่น้ำโขง และซื้อของกินของใช้ตลาดท่าเตด็จ โดยประชาสัมพันธ์จังหวัดหน่วยงานที่รับผิดชอบ สถานีวิทยุทำหน้าที่สื่อประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ วัดโพธิ์ชัยเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สัปปายะด้านการรองรับนักท่องเที่ยว, พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหาวนาราม พระอารามหลวง จังหวัดอุบลราชธานี เกิดมีการท่องเที่ยวพุทธศิลป์ส่งผลให้นักท่องเที่ยวทั้งภายในประเทศและต่างประเทศมาท่องเที่ยวเพื่อกราบไหว้สักการบูชาขอพร เพื่อประสบผลสำเร็จตามที่ปรารถนาในด้านประกอบธุรกิจการค้าขาย การทำงาน และดำรงชีวิต ซึ่งถือว่าการท่องเที่ยวทางพุทธศิลป์และวัฒนธรรม ทำให้เกิดการพัฒนารับปรุงภูมิทัศน์ในบริเวณวัดและพระวิหาร ซึ่งจะส่งผลทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและความประทับใจต่อนักท่องเที่ยวผู้มากราบไหว้, หลวงพ่อพระองค์แสน วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร จังหวัดสกลนคร มีนักท่องเที่ยวจากทุกทั่วสารทิศ เดินทางมานมัสการพระศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง โดยมาร่วมถวายสังฆทาน ในพระวิหารและมาถวายของใช้ที่จำเป็นต่อความเป็นอยู่พระภิกษุสามเณร และไปเดินซื้อของ ในบริเวณวัดพระธาตุฯ ทำให้เกิดการใช้จ่ายเป็นการสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน โดยเกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาในองค์พระปฏิมาคือหลวงพ่อพระองค์แสนนี้เอง ทำให้เกิดการสร้างรายได้แก่ชุมชนรอบวัด

3. คุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ที่มีต่อชุมชนและสังคม

พระพุทธรูปเป็นพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่าและมีอิทธิพลต่อชุมชนและสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน โดยอาศัยกิจกรรมและวัฒนธรรมประเพณี ดังนี้ พระพุทธพระลับ วัดธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ด้านสังคมวัฒนธรรมประเพณีที่คนในชุมชนและสังคมจังหวัดขอนแก่น ได้กระทำหรือปฏิบัติต่อพระพุทธพระลับอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้ปรากฏประเพณีสงกรานต์สรงน้ำขอพร สืบเนื่องจากมีความเชื่อในเรื่องความร่มเย็นเป็นสุขที่จะเกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัว, พระพุทธรูปนาคปรก หรือ หลวงพ่อองค์ดำชุ่มเย็น วัดกลาง พระอารามหลวงจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ด้านวัฒนธรรมประเพณีที่คนในชุมชนและสังคมจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้กระทำหรือปฏิบัติต่อพระพุทธสัมฤทธิ์ นาคปรก หรือ หลวงพ่อองค์ดำชุ่มเย็นอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ปรากฏในประเพณีสงกรานต์ พิธีอัญเชิญหลวงพ่อลงจากวิหารแห่รอบเมืองกาฬสินธุ์สรงน้ำขอพร เพื่อความสวัสดีมงคลความร่มเย็นเป็นสุขที่จะเกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัว, หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง จังหวัดหนองคาย เป็นพระพุทธรูปโบราณที่ได้รับการยอมรับนับถือในระดับราชวงศ์ทั้งสองฝั่งโขง พบว่า มีการนำเอาวัฒนธรรมเดิม คือการบูชาพญาแถนหรือผีแถนด้วยบั้งไฟ มาผนวกเข้ากับพิธีกรรมวิถีพุทธเป็นการบูชาพระพุทธรูปแทน เสี่ยงทายว่าปีไหนฟ้าฝนแรง น้ำทำดีผลผลิตงาม, พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหาวนาราม พระอารามหลวง จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ด้าน

วัฒนธรรมประเพณีที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงนั้น ในเดือนเมษายนของทุกปี จะมีการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์มหาชาติชาดก และสงฆ์น้ำปิตทองพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง ความมีส่วนร่วมของของชนในชุมชนที่มี เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง ในระดับสังคม เมื่อเกิดความสัมพันธ์ก็เกิดสงบสันติสุข อัน เป็นความผาสุกร่มเย็นด้วยบารมีธรรมตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา, หลวงพ่อพระองค์แสน วัดพระธาตุ เขินชุม วรวิหาร จังหวัดสกลนคร พบว่า ด้านประเพณีแห่งปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนครถือเป็นประเพณีงานบุญ สำคัญและเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสกลนคร ประเพณีแห่งปราสาทผึ้งจะจัดขึ้นในช่วงเดือน 11 หรือช่วงออก พรรษา ปราสาทผึ้งของแต่ละหมู่บ้านจะนำปราสาทผึ้งไปทอดถวาย ณ วิหารหลวงพ่อบุญรอด

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง พุทธศิลป์ : คุณค่าและอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่น่าสนใจจากการวิเคราะห์ข้อมูลหลายประเด็นจึงทำประเด็นที่ น่าสนใจเหล่านี้เพื่ออภิปรายผล ดังนี้

1. คุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ด้านจิตใจ ถือเป็นอุทธาสใจที่ดี สอดคล้องกับแนวคิดของ สมบูรณ์ คำเตี (2549) ทำการศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์เพื่อแนวทางการออกแบบตกแต่งในพิพิธภัณฑ์พุทธ ศิลป์ พบว่า พระพุทธรูปเป็นศูนย์รวมจิตใจ และเป็นที่ยึด (นาถะ) ของประชาชนในภูมิภาคอีสาน ทั้งในแง่ของ รูปเคารพแทนพระศาสดา การได้ทัศนทำให้ระลึกถึงองค์คุณของพระบรมศาสดาผ่านพุทธลักษณะ คือ พระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ อีกนัยหนึ่งคติการบนบานขอพรจากเจ้าที่ผู้คน แถบเอเชียอาคเนย์นับถือผีบรรพบุรุษ นิยมการอ้อนวอนสิ่งลี้ลับ ส่งผลมายังพระพุทธศาสนาในแบบผสมผสาน กล่าวคือเปลี่ยนจากวิฆวณ บนบานผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็เปลี่ยนเป็นการขอพรจากพระพุทธรูปมาแทนคติเดิม

2. คุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ด้านเศรษฐกิจ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมือง จะมีประเพณี สำคัญประจำปีที่เป็นสัญญาณนัดหมายผู้คนให้มาร่วมกันแสดงออก หรือมีพิธีกรรมร่วมกัน สอดคล้องกับ แนวความคิดของ วิชาญ เลี้ยวแสง (2544) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาท ของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่แล้วจะตรงกับวันสงกรานต์ซึ่งถือเป็นวันเปลี่ยนศักราชใหม่ ผู้คนส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าถ้าได้เริ่มต้นใหม่ด้วยการทำบุญ บุญจะช่วยให้ตนได้ ประสบแต่ความสำเร็จ ปลอดภัย ประเพณีเหล่านี้รวมเอาผู้คนจากทั่วสารทิศมารวมตัวกัน ทำให้การท่องเที่ยว ในชุมชนมีการไหลเวียนทางเศรษฐกิจ และงานที่รองรับกับค่านิยม ได้แก่ ดอกไม้บูชาพระ พระเครื่อง พวงมาลัย ถวายรูป เสื้อผ้า สิ้นค้าท้องถิ่น เป็นต้น

3. คุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ด้านชุมชนและสังคม พระพุทธรูปเป็นศูนย์รวมใจของผู้คนใน ภูมิภาคอีสาน เป็นของคู่บ้านคูเมืองมาแต่โบราณ อีกทั้งยังเป็นตัวแทนของคุณค่าความดีสูงสุดที่ผู้คนกราบไหว้ บูชา ส่วนลึกที่ซ่อนอยู่ภายในพระพุทธรูป คือหลักพุทธธรรมที่เป็นแก่นแท้ เครื่องร้อยเรียงชุมชนและสังคม

ให้มีความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจกันอย่างพี่น้อง ยึดโยงไปถึงวิถีชุมชน อาชีพเกษตรกรรมที่มีมาช้านานก็ถูกผนวกด้วยบุญกิริยาวัตถุทางพระพุทธศาสนากลายเป็นประเพณีที่เรียกว่า ฮีต 12 (สำนักวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2549: 81-100) จนถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับแนวคิดของพระครูสารภีทริก (2561: 130-131) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่องศึกษาการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย : กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า การสร้างพระพุทธรูปเป็นสื่อสะท้อนถึงการหล่อหลอมรวมจิตใจของชุมชนและสังคม เป็นกุสโลบายอย่างหนึ่งในการให้ชุมชนและสังคมเกิดความสมัครสมานสามัคคี มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความเป็นปึกแผ่น สามารถบูรณาการในการทำกิจต่างๆ ของชุมชนและสังคมให้สำเร็จได้โดยง่าย

องค์ความรู้จากการวิจัย

การศึกษาลักษณะสำคัญของพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองทั้ง 5 องค์ ได้แก่ 1. พระพุทธพระลับ วัดธาตุพระอารามหลวง จังหวัดขอนแก่น 2. พระพุทธรูปนโรคนคราย หรือหลวงพ่อดำชุมเย็น วัดกลาง พระอารามหลวง จังหวัดกาฬสินธุ์ 3. หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง จังหวัดหนองคาย 4. หลวงพ่อดำพระองค์แสน วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร จังหวัดสกลนคร และ 5. พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหาวนารามพระอารามหลวง จังหวัดอุบลราชธานี ถือได้ว่าเป็นงานพุทธศิลป์ที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่โบราณมีพุทธลักษณะเฉพาะแต่ละองค์ นอกจากนั้น ยังพบว่า งานพุทธศิลป์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังมีความเกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาธรรมที่เป็นแก่นสารของพระพุทธศาสนา ส่งผลถึงประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม และวิถีชีวิตต่อชุมชนอย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้เพราะชาวพุทธส่วนใหญ่ถือว่าพระพุทธรูปเป็นตัวแทนพระบรมศาสดา จึงมีการปฏิบัติต่อองค์พระปฏิมาด้วยความนอบน้อม เคารพยำเกรง เป็นที่พึ่งในยามลำเค็ญ ในด้านสังคมเป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ ทำให้ชุมชนนั้นๆ ได้มีอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หลังจากการได้วิจัยเล่มนี้เสร็จ ผู้วิจัยจึงเกิดความตระหนักดังนี้

1. การศึกษาเรื่องศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคอีสาน ควรจะถูกรวบรวมในหลักสูตรวิชาศิลปะหรือสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ภูมิปัญญาของภูมิภาค
2. วิถีชุมชนที่มีความยึดโยงกับจารีตปฏิบัติของพระพุทธศาสนา อาศัยพระพุทธรูปองค์สำคัญเป็นศูนย์รวมจิตใจ สำนักงานพระพุทธศาสนาควรนำเอาคุณค่านี้ขยายผลสู่ภาคปฏิบัติ ส่งเสริมการพัฒนาจริยธรรมร่วมกับคณะสงฆ์

3. การผนวกค่านิยมเดิมกับคนท้องถิ่นโบราณกับพระพุทธศาสนาที่เข้ามามีอิทธิพลในภายหลัง จนเกิดเป็นประเพณีที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตนของชาวอีสานผ่านพุทธศิลป์ พบว่าพุทธศิลป์แบบอีสานถูกกลบด้วยวัฒนธรรมใหม่ของภาคกลาง กระทั่งวัฒนธรรมควรพลิกฟื้นและปลูกฝังเยาวชนให้ตระหนักถึงคุณค่าและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาแนวคิดคติพราหมณ์-ฮินดูในงานพุทธศิลป์กรรม : กรณีการสร้างโบสถ์
2. ศึกษาค่านิยม และพุทธปรัชญาการสร้างพระพุทธรูปของชาวอีสาน ผ่านพิธีพุทธาภิเษก
3. ศึกษารูปแบบการอนุรักษ์พุทธศิลป์อีสานในปัจจุบัน และแนวโน้มพุทธศิลป์อีสานร่วมสมัย

เอกสารอ้างอิง

- พระครูสารภีทรกิจ. (2561). *ศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย : กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิชาญ เลี้ยวเล้ง. (2544). *พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมบูรณ์ คำดี. (2549). *การศึกษาศิลปะในงานพุทธศิลป์เพื่อแนวทางการออกแบบตกแต่งในพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (2549). *สังคมและวัฒนธรรมอีสาน*. ขอนแก่น: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.